

Omnipresence Oneness

פסח תשע"ז [2]

And Hashem took us out of Egypt with a strong hand and an outstretched arm, and with great awe, and with signs, and with wonders (Devarim 26:8).

And Hashem took us out of Egypt — not through an angel, not through a seraph and not through an agent, but The Holy One, Blessed is He, in His glory, by Himself. Thus it says: "I will pass through the Land of Egypt on that night, and I will strike every firstborn in the Land of Egypt from man to beast, and against all the gods of Egypt I will mete out judgments, I am Hashem" (Shemos 12:12).

4 Mean Lozy Haggadah

God brought us out of Egypt... The verse tells us that God rescued us from Egypt with His great power and strength. He brought about miracles and wonders, and caused terrifying things to happen.

We can now analyze each word separately.

Not by an angel... When the Torah says, "God brought us out of Egypt," it indicates that this was not done by any other being. It was not accomplished by Michael, the angel of mercy. It was also not the archangel Gabriel, who is called a Saraf (שרף, literally a "flaming being") because he is the angel who oversees fire. Nor was it Metatron, overseer of the Presence (sar ha-panim, שר הפנים), who is the angel overseeing the universe and God's personal messenger. Rather, it was God, alone and in His glory, who took us out of Egypt (Zevach Pesach; Chevel Bney Yehudah).

ב. שיוור ותנאי

והרינו משננים כאן דברים עמוקים הרשומים ב'בית הלוי' (פרשת בא), אלא שאנו מערים את דבריו ויוצקים אותם, לתבנית לשון שלנו. שהנה התפיסה השגורה מבחינה בשני מהלכים: טבע ונס. הטבע בנוי על חוקיות קבועה מתמדת. והנס - כך תופסת התודעה הפשטנית - אין לו חוקים ולא מגבלות. אבל קושטא דמילתא היא, שגם המהלך הנסי, יש לו חוקים קבועים עומדים, כפי שהתורה לו הבורא ית' גבולות, בששת ימי בראשית. ואף הנסים הפלאיים ביותר בעינינו, כפופים לחוקיות רוחנית עילאית שטבע הבורא בבריאה. כי שיוור שייר הקב"ה בחוקות הטבע, שיהיה בהם מקום תחולה להתרחשויות על-טבעיות. וכל הפלאות הנפרדות, הנתפסות בדעתנו כמאורעות החורגים למאוד מן החוקיות הקבועה, אין זה כך אלא לעינינו. הדהות, האמונות על טבע, ולדין, שאנו מצויים-נתונים בעולם העשייה השפלי, ולא חוויים ולא משייגים את שרשי הנהגה העליונה. אבל בעולמות העליונים שהם מקור ההווה השפלה שלנו, אינם חשובים נס כלל. האש שלא כילתה את אברהם בכבשן האש, למשל, בודאי הינה התרחשות פלאית-נסית, לפי כל קנה מידה של עיני הבשר שלנו. אבל במבט של מלאכים, אין כאן נס. כי כוחה של האש נמשך משרשה בעולמות העליונים, ושם, זהו דבר טבעי, שלא תהא פוגעת במי שבדין אינה צריכה לפגוע.

2 נתיבות פסח י"ג שלום

ועברתי בארץ מצרים כלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'. והנה דרשו ח"ל בהגדה, אני ולא מלאך אני ולא שרף אני ולא השליח, אני ה' ולא אחר, שהכל נעשה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו. וראוי לבאר מדוע באמת היתה מכת בכורות ע"י אני ה' בכבודו ובעצמו, בעוד כל שאר ומכות נעשו ע"י השליח, משה ואהרן ולמה דוקא משה בכורות לא היתה יכולה לבוא ע"י השליח. כן נלדעת מהו ענין גילוי שכינה שהי' במכת בכורות, ה"ד ובמורא גדול זה גילוי שכינה, לשם מה הי' צריך להיות דוקא אז גילוי השכינה. עוד צריך ביאור ע"י ובכל אלהי

3 מפי ספרים וסופרים

הכתי כל בכור וכו' אני ולא השליח
באיה אופן נהרגו הבכורים
ידועה קושיית העולם דהא מקרא ילא דיבר הכתוב (שמות יב, כג) 'ולא יתן המשחית לבא' משמע שלא נהרגו ע"י הקב"ה בעצמו אלא ע"י משחית, ולכן הי' צריך היכר על בתי ישראל ברם הפסח, ועוד קשה שהרי ביארו חז"ל (בבא קמא ס. טעמא) קרא דכתיב (פסוק כב, ומובא שם ברש"י) 'ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר' - מ"ד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע, ולכאורה מוכח שנהרגו הבכורים על ידי מלאך משחית.

5 קי אסופת הגדה של פסח מערכות

י"ג אדר ב' תשע"ז

אבל העלם דבר חפון בלשון הנביא:

(הושע יב'ד)

"ובנביא העלה ה' את ישראל מסצרים ובנביא נשמר"

והן כאן אמרנו: "ויוציאנו ה' ממצרים" - לא... על ידי שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו?"

ובשם מ"ר הגר"ז זצ"ל שמעתי, שחילוק דק מבחין בין ההוצאה ממצרים, לבין ההעלאה משם. ה'הוצאה' אכן נעשתה בידי הקב"ה בכבודו, אבל ה'העלאה' היתה על ידי נביא. וכדי להבין דברים על בורים, עלינו ליתן תחילה את הדעת, לפשרו של מהלך זה של "ויוציאנו הו"ה" - לא על ידי שליח."

שהיו תשועתן של ישראל. אלא ענינו דיצי"מ לא היתה רק מה שיצאו ישראל ממצרים גרידא, אלא היו ענין נצחי שכוחות הקדושה התגברו וביטלו לגמרי את כוחות הקליפה הטומאה, וכדאי"ת בפע"ח מהאר"י הק' בענין עשר המכות שהם כנגד עשר ספירות, דכמו שיש עשר ספירות דקדושה כנגד זה להבדיל יש עשר ספירות דקליפה, כי זה לעומת זה עשה הא', וסדר המכות הי' ע"פ סדר הספירות

והנה מכת בכורות היתה מכת כתר דקדושה ששכו מדת כתר דקליפה, ע"כ היתה מכת בכורות ע"י מורא גדול זו גילוי שכונה, שהוא ענין גילוי מדת כתר דקדושה, כי בלאו הכי א"א לשבר את מדת כתר דקליפה. וזה ענין ועברתי בארץ מצרים וכו' אני ה' בכבודי ובעצמי, כי לשבר את כתר דקליפה שהוא כח הסט"א החזק ביותר, הי' בלתי אפשרי רק ע"י גילוי שכונה בחי' אני ה' בכבודי ובעצמי, וזה גם ענין ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים דהיינו שבמכת בכורות כל כוחות הטומאה יתבטלו. ויתבאר לפ"ז אומרו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים וגו', שהוא ג"כ נתינת טעם למ"ש ועברתי בארץ מצרים אני ולא פ"י שצריכים לשבר את כוחות הטומאה הגדולים ביותר, לכן צריך הדבר להיות לא ע"י מלאך ושרף רק ע"י אני ה' בכבודי ובעצמי. ולכן היו ישראל צריכים אות לשמירה במכת בכורות, והי' הדם לכם לאות עלי הכתים, כי מדרך כוחות הסט"א שמתגברים ביותר קודם ביטולם, ולכן היו צריכים לשמירה מיוחדת למען לא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף, משא"כ בשאר המכות שלא היתה התגברות הסט"א כ"כ לא היו צריכים לשמירה.

וכל זה הי' הכנה לתיקון הגמור. שהי' רצון השי"ת כשהוציא את ישראל ממצרים להביא לתיקון הגמור כמו דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, ולית

לישראל את התורה, וכמד"כ אני אמרתי א' אתם ובני עליון כלכם. אכן כאדם תמותון, שלבסוף נפלו ממדרגתם ע"י הפגם של חטא העגל, ואמנם יצי"מ מצד עצמה היתה כבר הכנה שלמה לתיקון הגמור, כאשר מצרים היתה מקור הטומאה של העולם, שהם משלו על כל העולם, וביצי"מ נתבטל שלטון הקליפה ובמיוחד במכת בכורות שבה נתבטלה מדת כתר דקליפה, ולתכלית הזאת ירדו ישראל למצרים לשבר את תוקף כוחות הקליפה תוקפא דרינא קשיא, ויצי"מ היתה תחילת עולם התיקון.

חלוק מכולם הוא נס מכת בכורות, והיציאה ממצרים. כאן התרחש נס שהיה לפלא גם בעולמות העליונים. ושורשן של דברים נעוץ על פלגי היסוד שנחלנו במאמר יח. כי ישראל במצרים, התבטלו לתרבות השליטים האדונים, והתערו בה לגמרי. הדרדרות עמוקה כל כך, עד שהתמכרו לעבודה זרה המצרית ללא תקנה כמעט - "וימרו בי וגו' איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גולוי מצרים לא עזבו" (יחזקאל כח). ומתיין משמיה דהאר"י הק', שהיו ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה, וכבר עמדו בסיפו של השער החמשים אשר כל באיה לא ישוּבן. עד שהיתה מידת הדין צווחת כנגדם להשמידם: "ואומר לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים" (סם). ומלאכי השרת היו שואלין: "הללו עובדי עבודה זרה, והללו - מה בין אלו לאלו".

* לא היה להם איפוא לישראל, כלים הראויים להכיל את שפע הארת הגאולה. והחוקיות השמימית אף היא, לא הותירה להם תקוות גאולה. השערים השמימיים כולם, היו איפוא

נעולים-חתומים לפני ישראל. אלא שהקב"ה "תבר תרעין" (שבר את כל השערים), חתר להם חתירה של חסד מתחת לכסא הכבוד, הפך את מערכת התחוקה הנסית העליונה, וגאלם.

והגר"ל בלוח זצ"ל, סיים הדברים והגדירם בלשונה של הלכה. שכל שאר הנסים, הנם שיוך ששייר הקב"ה בתהלוכות הטבע. אבל נס הגאולה ממצרים, הוא תחולה של תנאי שהתנה קב"ה עם בריאתו. שהשיוך, הוא בעצמו של הקניין - שמתחילה לא תפס במקום המשוויר. אבל "תנאי מילתא אחריתא הוא" (עי' כתובות יט, ב) - הקניין עצמו תפס בלא שום שיוך, והתנאי הינו תחולה חיצונית המקיפה אותו, המקיימת או מבטלת את המקום. והמכיר ובקי בגודים הלכתיים אלה, מכיר כמה הגדרה זו קולעת אל השערה.

8

ג. צער לשומט!

* וחתירה זו של חסד, אינה יכולה להתבצע אלא על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו. כי זה היה מהלך עליון, העוקף את כל מהלכי ההנהגה הרגילים, והוא נגזר משם הויה ב"ה לבדו. וכפי שביאר הרמח"ל בכמה מקומות, שיש שני מהלכים בהנהגת הבורא את עולמו. שדרך כלל, מהלך ההנהגה מתנהל על פי המידות הידועות שטבע הבורא ית', וכפי קו המשפט הנגזר ממעשי בני אדם. אבל כשהדבר נוגע לתכליות הבריאה וייעודיה הבסיסיים, נוהגת שם מידה אחרת לגמרי הנובעת ממקור עליון יותר, שאינו מושפע ממעשי בני אדם. כי יעד הבריאה צריך להתקיים על כל פנים. ודבר זה אינו אלא ביד הקב"ה בעצמו כביכול.

ובמקום אחר אמרו חכמים, שכשם שהיה "צער לנשמת", אלו ישראל, שהתקשו להפריד מסיאוב הטומאה המצרית - כך היה גם כן "צער לשומט", כביכול הקב"ה עצמו נתחבט בדבר - "שנאמר (דברים ד, כ): 'ואתכם לקח מכור הברזל ממצרים' - כאדם הנוטל האש (-מתכת מלובנת) מתוך הכור, בלא צבת, ושלא בסמרטוטין - כביכול, כן עשה הקב"ה לישראל" (מדרש ש"ר תהלים קיד, ו). כי מהלך זה העוקף את כל סדרי הנהגה הקבועים, הוא כביכול "קשה לפני הקב"ה" (שהש"ר ב, ב).

9

ומעתה נפתרת התמיהה שבריש מילין בשופי. שעצמה של הגאולה וניתוק הכריתה של ישראל מתרבות מצרים "גוי מקרב גוי", בודאי לא יכלה להימסר בידו של שום שליח. ולא אמר הכתוב אלא, ש'בנביא העלה ה' את ישראל ממצרים". היינו, שמעשה היציאה ממצרים בפועל, משכבר ניתקם הקב"ה בכבודו מכבלי הטומאה המצרית, הוא שנעשה ביד משה.

והדברים מאירים.

12 152 / LIVING INSPIRED R. Taty

Let us return to that moment of midnight in Egypt. The problem with more time in Egypt would not have been the contaminating effects of Egyptian impurity; that danger had long since ceased. No, the problem with more time in Egypt would have been more time itself! Let us strive to understand. The redemption had to occur *K'heraf ayin*, in the blink of an eye because that alacrity is necessary for an event to remain spiritual. Had we left Egypt slowly, naturally, in a relaxed fashion, we would have

been a natural people! The Jewish nation was being born then: the moment of birth had to be transcendent because "Everything goes after the beginning", we became and remain a spiritual people because our beginning was spiritual. Our moment of formation occupied the absolute minimum of time, and since then we have lived on the edge of the physical universe, at that edge which interfaces with the transcendent, the Divine. The terrible danger of more time in Egypt would have been the time itself; that is the impurity which is meant here, the impurity of a nation destined for spirituality becoming merely physical, merely natural.

So we understand something of the depth of that last midnight in Egypt. With alacrity we left Egypt, shrinking the time of our birth as a people to the minimum, maintaining the potency of that moment. As the Egyptian firstborn were smitten, we were born. The moment of the Creation of the world centuries before, that activation of the first of Hashem's ten creative utterances was being brought to fruition in the parallel and opposite event of Egyptian "firstness", vested in the firstborn, being destroyed as our "firstness", our birth was occurring. Avraham had provided the link: sacrifice of his firstborn (by Sarah) as the climax of his ten formative trials, the merit of which had led to the Jewish people's existence. All these moments of "firstness", of birth, were being brought together, being activated for all of history at that moment

R. Bernstein

A Nation is Delivered

What is the significance of Hashem taking us out of Egypt Himself, as opposed to through an angel?

The Maharal¹² explains that this aspect of the Exodus relates to the fundamental nature of what leaving Egypt was all about. We need to remember a critical point about the Exodus: It was not only about leaving Egypt, but also where we were headed when we left there. Hashem didn't just take us out in order for us to be outside of Egypt, but rather to be His People.

We should note further that although we generally refer to יציאת מצרים —

going out of Egypt, the very first time Hashem spoke to Moshe, at the burning bush, He used a different term: אעלה אתכם — I will take you up from Egypt.¹³ The Exodus from Egypt is a process of bringing the Jewish People up to a categorically higher plane of existence.

Indeed, we find the Exodus of the Jewish People referred to as a birth process. Commenting on the verse which describes the Exodus as "a nation from within a nation,"¹⁴ the Mechilta says: "as one who delivers a baby from the womb." The full impact of this analogy is that in the same way as when a baby is born it does not merely change location from inside the womb to outside, but instead emerges into a higher level of living than it previously experienced, so too when the Jewish People were born as they left Egypt, they graduated to a new level of existence — that of Hashem's People.

In order to establish a unique and immediate connection with us upon leaving Egypt, Hashem took us out Himself. This "direct deliverance" lends an entirely new dimension to our understanding of the experience of leaving Egypt, and of the mode of existence that it led us to.

The Gemara¹⁵ states that one of the matters whose "keys" Hashem has not entrusted to an emissary is the area of childbirth. The Maharal explains that the transition of the embryo from potential existence to actual existence can only be performed by Hashem, Who represents the ultimate Existence. Thus, in keeping with the nature of the Exodus as that of a birth experience, Hashem did not entrust it to an angel, but delivered us Himself!

אני ולא השליח — הקב"ה בכבודו ובעצמו

ליל הסדר — ליל הגאולה ממצרים, רבו בו המצוות והמעשים לזכר הגאולה, יותר מבשאר ימי הפסח, והוא השיא ופסגת ימי הפסח (לא כבסכות ששיאה של ההתעלות והדבקות הוא באחריתו — כשמיני עצרת ושמחת תורה). כך היה גם בעת יציאתם ממצרים, כמש"כ (דברים כו, ח) "ויוציאו ה' ממצרים... ובמורא גדול". ואחז"ל (ספרי שם, ובהגדה של פסח) "זו גילוי שכניה", וחירגם אונקלוס ו"בתוונא רבא", היינו מראות והשגות גדולות, ודבקות בה, בחינת גדלות דמוחין. ולזה הגיעו בליל יציאת מצרים, ועי"ז יצאו מטומאת מצרים הרוחנית, וממילא ממצרים הגשמית, אמנם אח"כ הסתלקו המוחין שזכו להם בליל הגאולה, והיינו ההשגות והמדרגות הגבוהות שקיבלו במתנה, וחזרו למדרגת הטבעית, ולעבודה שלב אחר שלב, כדי לחזור ולרכוש את המדרגות העליונות כימי ספירת העומר עד לקבלת התורה.

כן הוא בכל שנה ושנה, אנו זוכים בליל הסדר להארה ולהשגה מיוחדת שלא כפי דרגתנו, ובימים שאח"כ עלינו לעמול כדי להשיג מדרגת אלו כעבודתנו, כמו שאמר מרן הגה"צ ר' יחזקאל זצ"ל שעבודת ימי הפסח הוא ללעוס אמונה, והיינו להדש ולרענן ולצייר את יסודות האמונה שלמדנו ביציאת מצרים.

אחד מיסודות האמונה שלמדנו אנו מההגדה, ואשר חופס בה מקום נרחב, הוא "ויוציאו ה' ממצרים לא ע"י מלאך... אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו". שאין לנו לייחס הגאולה, רק להשי"ת לבדו, וכן בחירת האבות ויצירת עם ישראל לא היו בזכותם אלא מצד השי"ת בלבד מפני שכך היה רצונו.

מכל עשר המכות ניכרת יד ה' ביותר — במכת בכורות, על כן הישועה כפועל באה דוקא ע"י מכה זו.

הספרי (דברים כו, ח) דורש "ויוציאו ה' — לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח כמו שנא' (שמות יב, יב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתיו וגו'. ועברתי — אני ולא מלאך והכיתי כל בכור — אני ולא שרף, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים — אני ולא השליח, אני ה'". שום כח בכריאה לא השתתף עם הקב"ה בהוצאה ממצרים אלא הוא לבדו, וכדברי חז"ל (כהגדש"פ) "אני ה' — אני הוא ולא אחר".

יסוד זה חוזר ונשנה לאורך ההגדה כולה. כבר בתחילת ההגדה מודגשת בלעדיות ישועת ה' — עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאו ה' אלוקינו משם... ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו

בגמ' (פסחים קטז). נחלקו רב ושמואל בביאור דברי המשנה, מתחיל בגנות ומסיים בשבח, לשמואל "מתחיל בגנות" היינו כ"עבדים היינו" — כשעבוד הגופני, "ויוציאו ה' אלקינו משם" הוא הסיום בשבח, והיינו שבח הסרת השעבוד. לדברי רב הגנות מתבטאת בפסיקה "מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו", היא הגלות הרוחנית, והשבח כ"ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו".

בעל ההגדה סידר כשניהם, נמצא שאנו אומרים הן את הגנות הגשמית והן את הרוחנית, ובשבח מדגישים אנו "ויוציאו ה' אלקינו משם", "ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו", אנו משבחים רק את השי"ת לבדו על הפרדת הגופנית והרוחנית, וכן אנו מסיימים ב"לפיכך... לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו...", כי כאמור הלימוד הוא שהכל עשה השי"ת לבדו ורק לו אנו משבחים.

וסמך לדברי רב מביא בעל ההגדה את דברי הכתוב ביהושע (פרק כד, כד) "... שנא' ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלוקי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלוהים אחרים, ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר" וכו'. מפסוק זה אנו למדים שאף בחירת השי"ת כאברהם באה מצדו ית', ולא בגלל שאברהם היה ראוי לכך אלא כחסד ה'.

מצות ביכורים וסיפור יצי"מ — הכרת הטוב

הדרש העיקרי בהגדה על סיפור יציאת מצרים הוא מספרי בפרשת מקרא ביכורים (דברים כו, א"א) "אומי אובד אבי וירד מצרימה" וגו'. והדבר מפליג מדוע בחר להביא פרשת "אומי אובד אבי" הכתובה בקיצור, והוצרך להרחיבה ע. ויש של כל מילה נמננה בספרי, והיא פושיה של שמו: שמות; וארא, בא, עוסקות בפירוט רב בענין יצי"מ ומדוע לא הביא בעל ההגדה אותן ואת דרשות וסיפורי חז"ל עליהן.

Why is the name of Moshe not mentioned in the entire Haggadah? This is the classic question asked by many of the commentators, ancient and modern. (See the related discussion in *The Commentators' Seder*, pp. 10-15.) The answer usually given is that the major theme of the Exodus is that Hashem redeemed us from Egypt Himself: **אני ולא מלאך**. Thus, even though Moshe Rabbeinu was a key player in the historical process, yet on the Seder night we deliberately focus our attention on the Divine intervention and downplay the human element. However, some maintain that Moshe's name is in fact mentioned here, albeit indirectly. For his name is formed from an acrostic of the first letters of the following words from this section: **אני ולא מלאך, אני ולא שרף, אני ולא השליח - משה**.

22 "בכבודו ובעצמו" - דביקות ישראל בהשי"ת

עוד מבאר המהר"ל שגאולת ה' בכבודו ובעצמו היתה, מפני שתכלית היציאה היתה להגיע למעלת הדבקות בק', וזה אפשרי כאשר הגאולה היא ע"י

השי"ת לבדו, וכך כתב (גבורות ה' פרק נה ע"ג רמד): "וראוי לכאר עוד הסיבה למה היתה ההוצאה מיוחדת לו? וזה כיון שהשי"ת בעצמו רצה בישראל שיהיו ישראל לו לעם ולהיות יוצאים מרשותן של מצרים, להיות לו ית' לעבדים. ודבר שהוא מיוחד לו ית' ראוי שיהיה השי"ת הפועל... כאשר היתה היציאה שהגיעה במדרגה אל השי"ת **מכלי אמצעי**, שהרי ישראל דבקים בה' בלי אמצעי, והנה אי אפשר להיות מלאך ושום כח אמצעי פועל דבר זה כי אם השם יתברך שהוא למעלה מהכל."

הקב"ה הוציא את ישראל לא רק כדי ליצור עם בבחינת "עם זו יצרת", עם שלא יהיה תחת שעבוד מצרים, אלא הקב"ה הוציאם כדי שיתקיים בהם "עם זו יצרתי לי", ו"לי" היינו שיהיו דבוקים בהשי"ת, ומאחר והדבקות בה' היא בה' ממש בלי אמצעי, כך הפיכתם לעם הדבוק בה' היא מעשה בלא אמצעי, אלא "בכבודו ובעצמו".

יש להוסיף ביאור על הקשר שבין ה"ה בכבודו ובעצמו", לדבקות עם ישראל בהשי"ת. בודאי בכך שה' גאל את ישראל "בכבודו ובעצמו" ראו וחשו זאת בני ישראל והיו בזה גילויים נשגבים מה' לעמו, כאשר ראו את נבואו וגודלו בניסים ובנפלאות שעשה להם, דבר זה הביא אותם להכרת שפלות האדם לעומת השי"ת ולביטול האנוכיות, וההוצאה היא יראת הרוממות מלפניו ית' (כע"ז ע"י רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ב). מאידך, הגילוי שהכל עשה בעצמו בלי אמצעי של מלאך ושליח, בכך ראו בין היתר - את אהבתו ית' אליהם ועד כמה הם חביבים בעיניו ית', וזה הביא אותם לאהבת ה'. הכרות והרגשות אלו של ביטול האנוכיות ויראת הרוממות מחד, והאהבה הגדולה מאידך, הן המביאות והיוצרות את הדבקות בו ית'.

ביטול האנוכיות והענוה מביא לדבקות הן מצד האדם לה' כאמור, והן מצד השי"ת לעם ישראל, כמש"א חז"ל (חולין פט). "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט וגו' (דברים ז, ז) א"ל הקב"ה חושקני בכם - חשק הוא דבקות - שאפי' בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם לפני". היינו בגלל שאתם ענוותנים ומבטלים עצמכם לפני לכן אני חושק ודבק בכם.

23 דאף שמעולם לא ירדה שכניה למטה מעשרה. אבל

כתנוכה לבל ידח ממנו נדח ירד הקב"ה אף למטה מעשרה כדי להציל את הנדחים, כיון שישראל היו אז במצב ירוד מאד בחי' למטה מעשרה. וי"ל דכעין זה הי' גם ביציאת מצרים, שכדי להוציא את ישראל ממצ"ס שצ"י טומאה הי' הכרח שירד הקב"ה בגילוי שכניה אפילו בתוך מצרים. והכל לגודל אהבתו ית' את ישראל כדי להצילם ולעשותם עם הנבחר, נמצא והגילוי שכניה הי' הן כדי לשבור את קליפת מצרים, והן גילוי שכניה על ישראל, להראותם גודל אהבתו ית' שלא גאלם ע"י מלאך ולא ע"י שרף אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו ירד אל תוך אבי אבות הטומאה כדי להעלות את ישראל משם. דגם זה נכלל במעלייתא שהקב"ה בכבודו ובעצמו גאלם ולא ע"י מלאך ושליח, והכל להראותם גודל חיבתו לעמו בעת היותם לעם הנבחר, וכלי האוה"ת הק' (שמות יא) לחיבת הבנים שתהי' יציאתם על ידו בכבודו ובעצמו.

אלא היות ומטרת יצי"מ היתה ככתוב (שמות ג, יב) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על החר הזה", ובמיוחד עבודת ה' וקבלת עומ"ש מתוך הכרת הטוב על היציאה, וכן פרשת ביכורים מטרתה היא הכרת הטוב להשי"ת, ששוב האדמה לאחר שעמל ויגע ויגיש שקיבל הכל מהשי"ת, כאמור "ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'", וזאת זאת אפשר לחוש ביתר שאת רק ע"י שמתחילים בגנות "ארמי אובר אבי" בהכרה בשפל המדרגה בו היינו, ודך כל השתלשלות הגאולה עד שהגענו הלום לארץ ישראל, והנה קיבלתי מהשי"ת את פרי האדמה, לכן אני מביא ביכורים. רק כאמירה ובהתבוננות כזו מגיעים להכרת הטוב הראויה, ולכן פרשה זו היא עיקר סיפור יציאת מצרים שמטרתה להביא לעבודת ה' שלימה מתוך הכרת הטוב.

יש לכאר בדרך נוספת, למה הדרש העיקרי בהגדה הוא מפורשת מקרא ביכורים. כאשר אדם עמל בשדהו, חורש וזורע, משקה ומזבל, ונהנה הוא וזאת את פרי עמלו, הפירות הראשונים, ההרגשה הטבעית לעת שכזאת היא הרגשת "אני עשיתי", ולתי, אני הוואה פירות", ודווקא אז מצוה התורה (ויקרא כו, ב) "ולקחת מראשית כל פרי האדמה... ושמת בטנא... ולקח חכמן הטנא

מידך... וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך ארמי אובר אבי יורד מצרימה... ויוציאנו ה' ממצרים... ויתן לנו את הארץ הזאת... ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' וגו'.

כמו שהקב"ה הוציא את ישראל לדורותיו ממצרים בלא שום שיתוף, כך על האדם לדעת שלא עמלו הוא שהצמיח את הפרי אלא הקב"ה לבדו, ככתוב "אשר נתת לי ה'". וזהו "ארמי אובר אבי" - יעקב אבינו עלול היה להאבד ע"י לכן עם משפחתו ולולי תשועת ה', יעקב לא פעל מאומה להצלתו אלא ה' לבדו. וכן מסיים מביא הביכורים "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'", אפילו האדמה אינה שותפה בבחינת הפירות אלא ה' לבדו הוא שנותן - "אשר נתת לי ה'". וכן במצרים, לא משה פעל את הישועה אלא ה' לבדו, ומשום כך לא נזכר שם משה כלל בפרשה זו.

על פי האמור, מתבאר מדוע בעל ההגדה בחר בפרשת ביכורים דווקא, כי בפרשיות יציאת מצרים שבספר שמות, מוזכר משה רבינו כמעט בכל פסוק, מה שאין כך בפרשת מקרא ביכורים אין משה רבינו מוזכר כלל. ואף הספרי שמרחיב את הכתובים בפרשת ביכורים, כמוכאות מפסוקים אחרים שכתורה, נמנע מלשייך אל פרשה זו פסוקים שזכר בהם משה רבינו, וכל זאת כדי למנוע מחשבה כלשהי כאילו שליח כמשה, היה שותף לישועה שיצאה כולה רק מאת ה', ומשום כך נשמט שמו של משה מדרשות סיפור יציאת מצרים שבהגדה, להורות ולומר כי הישועה היתה מה' לבדו.

20 הקב"ה "בכבודו ובעצמו" - לכן לא נזכר משה בהגדה

כך ביאר בהרחבה הגאון ר' מנחם מנדל משקלוב, תלמיד הגר"א, על הפיסקה בהגדה "יוציאנו ה' ממצרים - לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י השליח אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו", שבמילים "בכבודו ובעצמו" מונח יסוד חשוב בצורת ההסתכלות על ישועת ה'. וי"ל: "הענין של בכבודו ובעצמו, כי עצם הוא לשון חזק". בישועת ה' במצרים ראו את "עצמו" - את העוצמה של הקב"ה.

על פי דבריו יש לכאר שכן הוא גם ה"בכבודו" - כבודו של הקב"ה מתגלה בשלימות דווקא בשעה שבה ניכרת עוצמת קישועה שלו, עוצמה שהיא כולה שלו בלא שותפות כלשהי של אחר, ומאחר ואין מי שיטול לעצמו חלק בעוצמה. כך אין מי שיטול מן הכבוד, ואז מתגלה כבוד ה' בשלימות. וממשיך שם: "...והגילוי שנתגלה שזהו כבודו שנתגלה לכל, היה ע"י משה רבינו ע"ה שלא נטל מזה כבוד ח"ו לעצמו, רק אדרבה היה משפיל את עצמו בכל דבר ומנלה לכל שהן ע"ה ה' לבדו, ולמען ישראל, וגם הוא אחד מעבדיו,

וזהו בכבודו ובעצמו, ולכן בכל סיפור יציאת מצרים אין לנו זכרון לזכור ח"ו את משה, כי אסור לנו לשתף שום דבר לכבודו ולעצמו...".

שיחה בקרבן יי
ר' מ' ז"ל

הסעודה הקדושה של ליל פסח

ואח"כ כשזוכים להסעודה הקדושה של פסח, הסעודה של לעתיד לבא, הסעודה שיושבין * יחד עם כל הפמליא של מעלה, ובראשם מלך מלכי המלכים הקב"ה בביבול, צריכים לשבת בבושה והכנעה, ובאימה ופחד, מחמת קדושת המקום, קדושת הזמן, וקדושת המשתתפים, וכמו שכבר הזכיר על זה בשל"ה הק' (מס' פסחים, מצה שמורה) ח"ל: יחשוב שהסעודה היא כמו סעודה רוחניות, כעין מטעמי יצחק, ודוגמא ורמז לסעודות לזיתן, על כן ישב הוא ובני ביתו כאוכל בפני המלך, וישבו בקדושה ובפטררה, לא ישמע קולם בשום שיחה בעולם, בלתי לה' לברו בספור יציא"מ ולא זולת עבל"ק.

והרח"ק האמרי אמת ז"ע כתב דבר נפלא במעם שמפסיקים באמצע אמירת ההלל ואוכלים הסעודה, אף שלא מציינו כזה בשום מקום, להפסיק באמצע ההלל ולעסוק בענין אחר, אך סעודה קדושה זו של ליל פסח הנאכלת לשם שמים בכוונה הראויה ובקדושה ובפטררה, הרי היא גופא חלק מההלל, ולא הוי הפסק כלל אלא ההלל אריכתא עבד"ק.

גודל סגולת התפילה בליל זה

עוד פרט אחד החשוב מאד לדעת בליל זה, הוא כח התפילה שאנו זוכים בה, אשר צדיקים הפליגו מאד בכח כל תפילה ותפילה שמבקשים מהקב"ה בלילה הזה, דכיון שהקב"ה בא לתוך בתינו ושומע לכל דיבורנו, לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח אלא בכבודו ובעצמו, א"כ הזמן מסוגל ביותר לבקש ולהתחנן לפניו על כל מה שבלבנו, ובתפארת שמואל (ר"ה כל דצריך) כתב לפרש "כל דצריך יתי ופסח", דכל מה שצריך האדם, ישפך מרת נפשו בלילה הזה לפני ה', ו"פסח" הוא מלשון פ"ה ס"ח, דהיינו שידבר את שברון לבו לפני ה', כי הזמן נרמא לזה, ולכן כראי מאד לכל אחד ואחד לא לחסוך שום בקשה ותפילה, וכל מה שצריכים, הצלחה בתורה, בהתמדה, בחשקות, בהננה, בכוונה,

26

27

שלום

שבת ה"ה

28

"בכבודו ובעצמו" - סיבה הכרחית לגאולה לדורות

על היבט נוסף בצורך שהגאולה תהיה ע"י ה' בכבודו ובעצמו עומד המהר"ל בגבורות ה' (פרק נב עמ' רכז) ושם מתבאר שישועה הצומחת באופן של "בכבודו ובעצמו" היא ישועה שלימה ומקיפה עד סוף כל הדורות יותר מישועה שיש בה שיתוף מלאך, שרף או שליח, וכך הוא כותב: "ובאולי תשאל מהו מעלת ומדרגת ההוצאה שלא היתה אפשרית כי אם ע"י ה' יתברך בעצמו

ולא תיוחס לשום פועל אחר?... כי היציאה היא מתחססת אל השי"ת שכאשר השי"ת הוציא את ישראל ממצרים, לא שהוציא אותם שהיו במצרים בלבד, אלא כל הדורות הוציא, כמו שאנו אומרים בסוף ההגדה - לא את אבותינו גאל אלא אף אותנו גאל עמהם... (שם רכח). הקב"ה לא שם עינו אל אותו דור, אלא שם עינו אל כלל ישראל ראשונים ואחרונים ואותם הוציא, ודבר זה ראוי דווקא אל הקב"ה, כי הוא ית' כולל הכל, וכלל ישראל הוא שהוציא כפי מדרגתו של השי"ת, שהוא יכלול כל הדורות, ואילו היתה ההוצאה ע"י מלאך, אף כי היו יוצאים לא היתה היציאה רק לאבות, אף כי היה נמשך לבנים.

"ואי"ת ומאי נפק"מ אם היה מכוון לאבות והיו נגאלים הבנים במקרה, או שכוון לאבות ובנים יחד? חילוק גדול יש, אם כוון לאבות בלבד, ק"ה אפשר לבנים לחזור אל שעבוד, עכשיו שכיוון אל אבות ואל כל הדורות, אי אפשר לכן אמר לא את אבותינו גאל אלא אף אותנו גאל עמהם". יסוד גדול למדנו מדברי המהר"ל, הן אמנם היו גלויות אחר יציא"מ, ועדיין יש גלויות, אבל גלות כגלות מצרים אי"א שתהא עוד, גלות מצרים לא היתה רק גלות טבעית-גיפנית גרידא, אלא בעיקרה היתה גלות רוחנית, ומהגלות הרוחנית הוה יצא עם ישראל כולו לדורותיו - יציאה נצחית לתורת עולם.

ידיעת יציא"מ מחייבת הכרה שכל הניתן לאדם הוא מתנה מהשי"ת

בליל הסדר עלינו ללמוד, שכל מה שזכינו ורכשנו בגאולת מצרים ויצרנך * עם ישראל, הכל היה ללא אמצעי אלא בכבודו ובעצמו, ומחובת האדם לדעת שלא די בראיית ההשגחה ובהודאה עליה אלא צריך האדם להשריש בלבו שכל אשר לו, וכל העולם כולו, הם מתנה גמורה מה', כי הוא לברו הפועל ונותן, ומבלעדינו נותר האדם אין אונים וחסר כל.

הן אמנם לכאורה קשה היא ההכנה בכך שהכל הוא כמתנה גמורה, שהרי יש לו לאדם זכות מצוות? כלפי הרגשה זו כבר קבעו חז"ל ואמרו: "כל מה שהבריות מגדלין במצוות ובמעשים טובים בעוה"ז, דיין שהקב"ה מזריח להם השמש" (ויק"ר פרשה כח, א). לימדנו חז"ל שאפילו אלו שמגדלין במצוות ובמעש"ט, לא סתם עושי מצוות, אלא "מגדלין" - מרכיבם והמדרגה-גם הם צריכים לראות את כל טולמא

29

בפר' בהעלותך (במדבר ח) כי לי כל ככור בכני ישראל באדם וכבהמה כיום הכותי כל ככור בארץ מצרים הקדשתי אותם לי. והנה מל' הכתוב משמע שיש קשר ושייכות בין יום הכותי כל ככור בארץ מצרים להקדשתי אותם לי. והביאור כזה דהנה ביציאת מצרים היו שני ענינים, שנשכרה קליפת מצרים כנ"ל ושישראל נלקחו לעם הנבחר, ושניהם נהיו ע"י מכת בכורות, וכדכתיב ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים, דהיינו שאז גם נהיו ישראל צבאות ה' העם הנבחר. וזה אומרו ביום הכותי וגר' הקדשתי אותם לי. ואמנם ב' דברים הללו קשורים זבי"ז והא בהא תליא. דמאחר שישראל היו משוקעים במ"ט שערי טומאה ומוטבעים לגמרי בקליפת מצרים, שהיא ערות הארץ, הקליפה הקשה ביותר בעולם, הנה כל זמן שקליפה זו קיימת אי אפשר ה"י להוציא את ישראל ממצרים ולקחתם לעם הנבחר. רק ע"י מכת בכורות ששברה את כחי כתר הקליפה התאפשרה יציאת מצרים, שהיתה ע"י שהקב"ה בכבודו ובעצמו ירד לשם, במורא גדול זו גילוי שכינה, וע"י הגילוי שכינה נשברו כל כוחות הקליפה הגדולים ביותר של מצרים.

רמו נתיבות פ"ה

ובאופן מיוחד איתא על גודל השמחה שהיו שמחים בלילה זה, וכלשון חז"ל (פסחים פה): כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא, ובזוה"ק בענין ספור יצי"מ (אשר כל תיבה שם חוצבת להכות אש) הפליג לבאר כמה חדי קוב"ה כההוא ספור, ובי' שעתא כניס קוב"ה לכל פמליא דילי' ואמר לון זילו ושמעו סיפורא דשבחא דילי דקא מתתעו בני וחדאן בפורקני וכי' ובסידור הארז"ל כתב שאין זמן שמחת השכינה כ"כ כמו בלילה הזה. מכל זה נלמד לדעת גודל השמחה שיש בליל סדר פסח בעליונים ובתחתונים עד שהלילה הזה הוא הזמן השמח ביותר מכל השנה. והטעם בזה, כי ענין יצי"מ מלבד עצם הגאולה כולל גם מה שאז נהיו ישראל העם הנבחר שוה השמחה הגדולה ביותר, כמאמר הרה"ק ר"ב ממוזב"ד ז"ע, שפ"א אמר לאנשיו בשולחננו הק' שיגלה להם את הסוד של יצי"מ, ומיד נדחקו כולם כדי לשמוע, ואמר "אלמלא הוציאנו הקב"ה ממצרים הרי היינו צוענים". ומשום כך זה זמן שמחה יתירה כי בו נתעלו להיות העם הנבחר, והוא בחי' שמחת אירוסין, כי בחג הפסח נהיו ישראל בחי' מאורסים להקב"ה כביכול, כמאמר מרן אדמו"ר בב"א ז"ע, בחמרא גו כסא, אלו ד' כוסות, ומדאני אסא זו אכילת מצה, לארוס וארוסה, היינו קוב"ה וכנס"י כי פסח הוא בחי' אירוסין עד שבעות שאז הוא בחי' נישואין, ואם כי לכאורה בחי' נישואין יותר גבוהה, כי היא התכלית, מ"מ השמחה הגדולה ביותר היא בזמן האירוסין שבו מתברר ונקבע הענין והכל אח"כ המשך לזה. וזה גם ענין בראש כל מועדות נשאת פסח, כיון שבו נבחרנו לעם קדש בבחי' אירוסין, וכמש"כ עוד מרן ז"ע (במכתב) בענין רוממות וזקיפה זו שבין פסח לשבעות, שהיא בבחי' אירוסין בין ישראל להקב"ה. ואם אמרו חז"ל בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כמ"כ בודאי מתחדשים בכל שנה כל הבחי' וההארות שהיו אז, הן עצם הגאולה והן היותנו לעם הנבחר, ומתחדשת בחי' אירוסין כדרך שהי' ביצי"מ שהי' בחי' ארוס וארוסא.

* אירוסין, כי בחג הפסח נהיו ישראל בחי' מאורסים להקב"ה כביכול, כמאמר מרן אדמו"ר בב"א ז"ע, בחמרא גו כסא, אלו ד' כוסות, ומדאני אסא זו אכילת מצה, לארוס וארוסה, היינו קוב"ה וכנס"י כי פסח הוא בחי' אירוסין עד שבעות שאז הוא בחי' נישואין, ואם כי לכאורה בחי' נישואין יותר גבוהה, כי היא התכלית, מ"מ השמחה הגדולה ביותר היא בזמן האירוסין שבו מתברר ונקבע הענין והכל אח"כ המשך לזה. וזה גם ענין בראש כל מועדות נשאת פסח, כיון שבו נבחרנו לעם קדש בבחי' אירוסין, וכמש"כ עוד מרן ז"ע (במכתב) בענין רוממות וזקיפה זו שבין פסח לשבעות, שהיא בבחי' אירוסין בין ישראל להקב"ה. ואם אמרו חז"ל בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כמ"כ בודאי מתחדשים בכל שנה כל הבחי' וההארות שהיו אז, הן עצם הגאולה והן היותנו לעם הנבחר, ומתחדשת בחי' אירוסין כדרך שהי' ביצי"מ שהי' בחי' ארוס וארוסא.

homiletically in a different way. The commentators discuss why Hashem carried out the tenth plague, the slaying of the firstborn, Himself. Why did He not send one of His angels of destruction, Himself. Why did He not send one of His angels of destruction, Himself. ... (See Rav Zadok HaKohen in his sefer קדושים in his sefer p. 46.)

33

הגדה טעם ודעת של פסח סו

אני ולא מלאך

נראה הכוונה ע"פ מה ששמעתי מפי הצדיק רבי אליהו לאפיץ זצ"ל בשם רבי יצחק מפטרבורג זצ"ל בכיבור הפסוק כי רחץ ה' את צואת בת ציון, כמו שילך המלכלך את עצמו בצואה, הלא לכל אחד הדבר מאוס לרחוץ אותו ולטפל בו, מלבד האמא שאוהבת אותו מסוגלת לכך, גם כאן אומר הנביא שהתלכלכנו רח"ל כ"ב, שהמלאכים אין רצונם לרחוץ אותנו, רק אבינו שבשמים מוכן לכך. וכן יש לומר כאן כשהגענו למ"ט שערי טומאה, המלאכים לא היו מסוגלים לגאול אותנו, רק הקב"ה בכבודו ובעצמו, משא"כ אצל יעקב אבינו נאמר המלאך הגואל אותי, שאצל קדוש כמוהו מוכנים היו המלאכים לכך, ושמתו למלא שליחות כזאת.

שפת חיים

35

בכבודו ובעצמו - הגורם למות הבכורים

עוד יש לבאר מדוע הישועה באה דווקא במכת בכורות, כי מכת בכורות היתה תוצאה של גילוי השכינה בתוך טומאת מצרים. וכך מבאר הנצי"ב ב"העמק דבר" (שמות יא, ד) וז"ל שם: "יש לדעת דכמו שכל כוחות הקדושה מתפעלים וניזונים באור פני מלך מלכי המלכים הקב"ה, כך כל כוחות הטומאה אין מקור חיותם בא אלא ממקור עליון ית... וכאשר עבר ה' בארץ מצרים יצאו כל הכוחות הרוחניים בטומאה למצוא שפע חזון כח הרוחני שלו, וכאשר חל עליהם שפע התגלות ה' והם אינם ראויים לכך על כן נזוקו ע"י מחבלים כטבע הקדושה בשעה שהוא למשא על המורגש משום שאינו ראוי לכך אפי" מי שהוא מטיירא דקדושה, כל שכן אנשי מצרים, נמצא העברת ה' בעצמו ובכבודו ית' שהיה שלא בטבע, הוא הגורם הטבעי שימותו כל הנרגשים בהתגלות זו". דבר שלא היה קורה בהתגלות מלאך או שרף (עיי"ש בהע"ד בהמשך). ונראה שלכך באה מכה זו על הבכורות דווקא, שיש בהם איזו סגולה קדושה כי "עד שלא הוקם המשכן היה העבורה בבכורות" (ובחסים קיבו:), הדווקא מי שיש בו איזו סגולת קדושה, איזה ייעוד לעבודת ה', ואינו מסוגל לשאת את גילוי השכינה, הוא שניזוק, ולא מי שאין בו בכלל צד של קבלת גילוי שכינה. ובוה מבואר גם גודל הנס בהצלת בכורי ישראל, "אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל" (שמות יב, כז) כי לכאורה התמיהה גדולה, הרי מכת בכורות נועדה לבכורי מצרים, וא"כ מהו הנס בהצלת בכורי ישראל? אלא י"ל שגם בכורי ישראל לא היו במדרגה שיוכלו לשאת התגלות ה', וא"כ גם הם היו בסכנת פגיעה מאור פני המלך, וחמל עליהם וניצלו.

וכן מבאר הנצי"ב (בפרושו על הגדה של פסח): "נמצא עיקר העברת ה' בדרך נס שלא בטבע העולם להתגלות כבוד ה' במצרים, אבל מה שנפגעו הבכורים לא היה בדרך נס ועושה, אלא בטבע שימותו כל הנרגש... ואפילו בכורי ישראל היו ראויים למות, אם לא פסח ה' על פתחם... היינו משום שלא היתה להם התגלות, וזה היה נס נעלה בפני עצמו שלא התגלה לישראל". בדברים אלו נתבאר מהלך נוסף מדוע היה השי"ת בכבודו ובעצמו צריך לעבור במצרים וזאת כדי להרוג את בכורי מצרים.

כמתנה גמורה מאת ה', שהרי זכות המצווה שלהם. דיה בעבור מה שהקב"ה מורית להם השמש, אך לא ליתור מכך. מדוע אמנם אין בשכר המצוות זכות ליתור מזריחת השמש? הביאור הוא, כי כמו שנקבע בדין ברוש"י שהכל לפי המכייש והמתכייש" (ב"ק פג): כן הוא כחסף, הכל לפי גדלות הנותן וקטנות המקבל. וכאשר המקבל הוא האדם הקטן והמחוסר, והנותן הוא הקב"ה שהוא אין סוף, ולגדלותו אין סוף, א"כ ברי הוא שאין למעלה מנתינתו אפילו בנתינה כלשהי, א"כ ודאי שמוכרחת היא ההרגשה והיריעה שכל אשר לאדם הוא מתנה גמורה מה.

וכבר כתב הרמב"ם (סוף פ"י מה"ל ברכות) "כללו של דבר, לעולם יצעק האדם על העתיד לבוא ויבקש רחמים ויתן הודיה על מה שעבר, ויודה וישבח כפי כחו וכל המרבה להודות את ה' ולשבחו תמיד הרי זה משוכח".

ממה שכתב הרמב"ם "כל המרבה להודות" וכי' ולא כלל בדבריו כל המרבה לצעוק על העתיד, למדנו שיש להרבות בהודאה יתוך מבקשה, כשהאדם מכיר שהכל מתנה מהשי"ת ולא מגיע לו מאומה, ממילא מתחייבת הודאה יתור מבקשה. ואפשר שהרמב"ם למד ש"כל המרבה להודות הרי זה משוכח" ממה שאמרו חז"ל "יכול המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משוכח". סיפור יצי"מ הוא סיפור שכולו הודאה לקב"ה על הגאולה הבלעדית שפעל הוא לבדו, על המתנה הגמורה שקיבל עם ישראל מאתו ית', וא"כ "כל המרבה לספר ביצי"מ... היינו כל המרבה להודות הרי זה משוכח".

31

המתבאר בזה שכ"י טובה אינה יכולה לדור יחד עם אמונת יצי"מ. תכלית יצי"מ היא קבלת עיל מלכות שמים, ומי שהוא כפרי טובה ואינו מכיר ומודה על הניסים והנפלאות שנעשו ביצי"מ, ממילא אינו מסוגל לקבל עליו עול מלכות שמים. ולעומת זאת, כפי שלימות מידת הכרת הטוב, באותה מידה מקבל עליו עול מלכות שמים. ודרגות רבות בדבר, ככל שהאדם מתעלה ומוסיף בהכרת הטוב למיטיבו, כך הוא מתעלה בדרגת קבלת עול מלכות שמים, שכן קבלת עומ"ש קשורה בדרגת ההכרה של האדם כטובתו של מקום. וכדי להודיש ענין זה, עלינו לדעת כי כאשר אננו מכירים טובה לשני, אזי במעשה זה הרינו כאומרים וקוראים "שמע יי' אלהי אלקינו ה' אחד", שכן המכיר בטובתו של חברו ודאי גם מכיר בטובו ו של מקום, אי"כ הכרת הטוב לחברו מהוה את היסוד לקבלת עול מלכות שמים.

34

וכפי העולם שגור לתוך (וכ"כ בדברי אליהו להגור"א) שנתינת הדם על בתי בני ישראל היתה עבור משחית שנשלח להוציא נשמתם של בני שנתינת או זמנם להסתלק מעלמא הדין, וכדי שלא יאמרו מצרים שגם ישראל קוברים מתייהם נצטוו ישראל לשים דם על המשקוף ועל המזוזות ועיי"ן לא יבוא המשחית לבתייהם ולא ימותו אלו שהגיע זמנם ליפטר מעוה"ז, ואה"נ שבכורי מצרים מתו ע"י שהכה אותם הקב"ה בכבודו ובעצמו.

ותלמודו בידך הגדה של פסח קח

36

בדרך אחרת תירץ מרן ה"בית הלוי" את הסתירה שבפסוקים. הוא מבאר כי ודאי עיקרה של מכת בכורות היתה ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י שליח. ובזאת הבטיח הקב"ה: "ופסחתי עליכם", כי לא תגיע המכה באף אחד מבני ישראל. ואולם, בהבטחה זו לא היה די. מכת בכורות גרמה לסירחון ועיפוש, אשר באופן טבעי גרמו למגיפה שהתפשטה מיד ברובי מצרים. במהלכה של מגיפה זו מתו מצרים רבים אשר לא היו קשורים לבכורה ולמכת בכורות, אך המגיפה המשתוללת פגעה גם בהם. כנגד מגיפה זו הבטיח הקב"ה: "ולא יהיה בכך נגף למשחית בהכותי כל בכור". היינו, הנגף שנוצר כתוצאה מהכותי כל בכור לא יפגע בכך להרע.

מפליא הדבר, שמכל נטי יציאת מצרים עד למכת בכורות ויציאה מצרים לא נקראו הקרבן והחג אלא בשם פסח, על שם שפסח הקב"ה על בני אבותינו במצרים, "כנגד את מצרים ואת כתר הציל" (שמות יב טו). שלכאורה אינו הענין המרכזי ביציאת מצרים, ועוד, שיש להבין את כל עיקרי שבטור ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את היום על המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח ה' על הפתח, ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף" (שם יב כג) ולכאורה מדוע שיבא המשחית לבא אל בתיכם לנגוף, מאחר וכל עיקרה של המכה היה על בכורות מצרים, וכל מטרתה להציל את בני ישראל. עוד נזכיר את השאלה הידועה, שהרי הקב"ה עבר בעצמו בארץ מצרים להכות את הבכורות, לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח, וכאן הוא אומר שהמשחית ינגוף את היוצאים מן הבית חוצה.

אלא שהמתבונן בפרשה זו למד כלל גדול באהבה ובידואה, בתחילה, כלל ביראת שמים: שכל אדם ואפילו צדיק צריך לפחד ולנפשו שמא יש עוון בידו, וכאשר מידת הדין מתרחה על הרשעים יפחד לנפשו, וכנאמר (צפניה ג ו) "הכרתי גוים נשמו פינותם התרכתי חוצותם... אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר", והיה כל אחד מישראל מפחד לנפשו בלילה ההוא, כשידע שמשפט הרשעים למיתה, והיו מתחבאים בסתר בבת המצות שזגן עליהם, וכל אחד שמח על גאולתו ועל פדות נפשו כשלא פגעה בו מדת הדין.

● ואת הכלל באהבת גילה הרמב"ן ז"ל "שהזהיר הכתוב את ישראל במצרים שלא יצאו מפתח ביתם בלילה ההוא, לפני שהקב"ה עובר במצרים כמלך ששוכר ממקום למקום וספקלטורים לפניו, שלא יפגע בו אדם ולא יסתכל בו, וכן "והיה כעבור כבורי ושמתוך בנקרת הצור" (שמות לג כג) - להגן עליו משרפים ופמליא של מעלה", שלא יהיה כנודב ואביהו ששנרפו באש שרפי קודש כשנכנסו שלא

ברשות, וידעו ישראל ידיעה חזקה ונאמנה, שכל אחד מהם הוא בן יקר להקב"ה, בני בכורי ישראל, ילד שעשועים, והקב"ה גילה שהוא בכבוד ובעצמו יורד לתוך מצרים להוציא את בנו שלא ישתקע בטומאתה. ואע"פ שהקב"ה לא דיבר עם משה בארץ זו מפני ריבוי טומאתה (שמות רבה טו ה) וגם משה לא התפלל שם (כמ"ש בשמיר"י) והיה צריך לצאת מן העיר לפרוש כפיו (רש"י שמות ט טט), הרי "גדולה חיבתן של ישראל, שנגלה הקב"ה במקום עבודת כוכבים ומקום טנופת וכמקום טומאה בשביל לגאלן" (שמות רבה טו ה), להוציא את בנו חביבו משם. הקב"ה ירד, ועמו חיילותיו בכל הדר כבודו, "במורא גדול זה גילוי שכניה", עד שמי שיצא מפתח ביתו נחשב כפוגע בכבודו של מלך והמשחית ירשאי לפגוע בו. כך ישבו בני ישראל ספונים בבתיים, חרדים מאימת הדין וחסים במבטח המצוות, וקוראים את ההלל ואוכלים את הפסח בשמחה, בשלמות העבודה של "וגילו ברעה" (תהלים ב א)!

וְיִגְדְּלוּ בְרַעְיָהּ (תהלים ב א)

❖ מִיב הַהֲגָדָה ❖

אני ולא השליח, אני הי אני הוא
ולא אחר

דברים ידועים המה, וכך צריך האדם להרשיש בלבו ולחיות עם זה בתדירות, שהקב"ה הוא עשה, ועושה ויעשה לכל המעשים, ואף גם כאשר נעשית כביכול פעולתו ע"י שליח, שכידוע הרבה שלוחים למקום, אין הפעולה מתייחסת כלל לשליח, אלא אך ורק להקב"ה בכבודו ובעצמו כ"ה וכ"ש, אלא שזו בחינה של פעולה הנעשית בהסתרה.

כשנדרקדק אכן נבחין, כי לא הוזכר שמו של משה בכל דברי בעל ההגדה. ללמדנו בא, כי אף שפעולות רבות נעשו ע"י השליח הנאמן הוא משה רע"א מהימנא, מ"מ הכל מתייחס להקב"ה שהכל מאתו ית',

הוא מוסיף כי זהו שאנו אומרים בהלל הגדול: "למכה מצרים בבכוריהם". מיתת הבכורים גרמה להכאת שאר המצרים אשר ניגפו מהמון המתים. הוא ממשיך ומבאר כי זוהי כוונת הפסוק: "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל" (שמות י"ב, כ"ו). סיומו של הפסוק נראה, לכאורה, כמוותר, שהרי כבר הזכיר קודם לכן כי פסח הקב"ה על בתי בני ישראל, ומה טעם לחזרתו שוב על עובדה זו? ברם, נראה שהפסוק מתכוון לשני הדברים שהזכירו לעיל, תחילה הוא מבאר את הנס שהיה בעצם פסחת הקב"ה על בתי בני ישראל, אותם בתים שהיו בהם בכורות. ושוב חוזר הפסוק ואומר כי "את בתינו הציל" מהמגיפה שנוצרה בעקבות מכת בכורות ("בית הלוי" פרשת בא)..

קד הגדה של פסח וזתלמודו בידו
בתיכם לנגוף" (שמות י"ב, כ"ג). משמע, איפוא, כי במקום שבו לא יפסח ה', תהיה המכה ע"י המשחית, המלאך המחבל. אך הן אמרנו כי המכה תהיה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו.

כיצד, איפוא, מתישבים שני המקראות יחדיו?

ברם, בתחילתה של מסכת שמחות מבואר כי הבכורות לקו כבר בחצות לילה והיו מפרפרים משך כל הלילה עד שמתו בבוקר. מעתה אפשר ובשני מכות מדובר כאן. המכה הראשונה, זו שאירעה בחצות הלילה, אירעה ע"י הקב"ה ולא ע"י אחר. ומאידך גיסא, מלאך המות הוא אשר גמר את המלאכה והמית את בכורי מצרים בבקר של יום, לאחר שפרפרו מחצות ועד הבוקר. וכנגד מיתתו זו, אשר היתה מופקדת בידי מלאך המות, אמר הקב"ה כי לא יתן למשחית, מלאך המות, לבוא אל בתיכם של ישראל לנגוף.

וכנגד זה התקדשו בכורות בני ישראל, וזכר לכך שהקב"ה לא נתן למשחית לבוא ולנגוף את בכורי ישראל, וכנאמר: "ואני הנה לקחתי את הלויים מתוך בני ישראל תחת כל בכור פטר רחם מבני ישראל והיו לי הלויים כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה לי יהיו אני ה'" (במדבר ג, י"ב-י"ג). קדושת הבכורים באה, איפוא, לציין לדורות את הנס שאירע ביום, שעה שלא בא המשחית אל בתי בני ישראל.

❖ כיצד מספרים ❖

ופעולה כזאת שכל אחד ואחד מהבכורות יהיה מפרפר עד עמוד השחר ולא ימות קודם אפשר שתיעשה רק על ידי הקב"ה בעצמו ולא על ידי מלאך ושליח, ובבוקר בא מלאך המות והמית אותם. ויש בזה ליתן טעם לכך שדחפו את היהודים לצאת בחיפזון, שחשבו אולי יש תקוה שעל ידי זה ישארו הבכורות בחיים. ואם כן היציאה עצמה, והיינו מכת בכורות שהיתה הסיבה הישירה ליציאה, היתה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, אבל המיתה בפועל נעשתה על ידי מלאך המות.

ומובן בזאת גם לשון הפסוק "למכה" מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו, שהקב"ה רק הכה, וכן הנוסח בכורות ק"ש דערבית "המכה" בעברתו כל בכורי מצרים, והיינו שהקב"ה רק הכה. וגם יש להבין בזה הלשון בעברתו, שהיה כעס מיוחד שמכחו הוכו כמיתה משונה של פרפורי גסיסה מחצות עד הבוקר. ולפי זה האמור בגאולה דשחרית בכוריהם "הדגת", הכוונה על ידי השליח שפעל מכה הקב"ה.

ישראל ע"י הכנס, שצא להכרה והאמונה שגם בגלות היא לעוצה כלל ישראל. וכן מסיים שם השירה "ראו עתה כי אני אני הוא" (ל"ב ל"ט), כי "אני" נקרא כשההנהגה הוא בהתגלות, וניכר צחוק הצריאני האני ו"הוא" מורה על הסתר, והפסוק חוזר שעתה יראו כי אני אני הוא, ששני הכינויים הם אחד, בין האני ובין הכוא הכל אחד.

צעת לרה, ואנכי הסתר אסתיר -- שגם צחוק ההסתר יש האנכי, וגם צחוק ההסתר ישנם דברים כאלה לעורר את האדם שגם שם בהסתר האנכי, והיינו מה שאמר ואנכי הסתר אסתיר, שצחוק ההסתר יהי ג"כ ניכר האנכי, והדברים מצוירים שפיקר השירה הוא לצרר כבוד מלכות שמים הן בגלות הן בגאולה, והשירה צחה מהתפעלות הנפש

השליחות היא רק בחינה של הסתרה כאמור. ויחזן איפוא, כי כל זה ניתן להכנה ככוונתו של בעל הגדה, באומרו אני ולא השליח, אני ה' - אני הוא ולא אחר, היינו כשם שאני ה' זה הוא ולא אחר, כך גם השליח זה אני - ולא השליח.

זה הגיוני של הלילה הזה, שנרע * ששם דבר לא קורה מבלעדי השי"ת, וכל הדברים והכוונות האחרים, הם לבושים, לעשות שליחותו יתברך בעולם, ואם אדם חושב שיש סיבות אחרות למה שקורה עמו, סימן הוא שנמצא עדיין בגלות מצרים, תחת שלטון פרעה, ולא הגיע עדיין לבחינת עבר ה'.

Chazal say that the words "night will be bright as day" refer to the night of *yetzias Mitzrayim*, when the night was as bright as a day in Tammuz (*Zohar*, *ibid.*). Chazal are teaching us that at *yetzias Mitzrayim* there was such a clear revelation of G-dliness ~~that the existence of night~~ — the concealed truth, the G-dliness in creation — became as clear and perceptible as the physical, visible reality. The darkness of *hester* was revealed and became bright as daylight.

The inspiration of that revelation of Divinity returns every year on the night of *yetzias Mitzrayim*. On every Yom Tov, Hallel is only recited by day, but on the Seder night, we say Hallel because this night is considered as day, when G-dly truth shines bright and clear.

Chazal's wording of the question asked at the Seder is "*Mah nishtanah halaylah hazeh* — Why is *this night* different from all nights?" While on all other nights, Hashem's existence is concealed, on this night, G-dliness is revealed to us. The essence of Seder night is *this night*, a time of tangible *giluy Shechinah*.

As we sit around the Seder table recounting the miracles of *yetzias Mitzrayim*, we can connect to the wonderful G-dly revelation of that time and make Hashem's existence a basic, tangible reality in our hearts.

AT *YETZIAS MITZRAYIM*, Am Yisrael's inner identity was revealed and became clear and obvious. The Ari Hakadosh refers to *yetzias Mitzrayim* as the birth of the Jewish nation. A little baby who knows almost nothing knows who his mother is. Other people might be playing with him, but the minute he needs something, be it food or a change, he will spontaneously leave everyone and run to his mother. Without understanding it in his mind, he instinctively knows that she is the one to go to. A baby's connection to his mother is an integral part of him from birth.

Our inner identity as Jews — children of Hashem — becomes clear and tangible to us and every other, * external classification becomes secondary to it. Our strongest reality in life is our inherent connection to Hashem.

44 MY SOLE DESIRE R. Kluger

The first night of Pesach is called "this night." Night symbolizes *hester*. In the physical sense, night is a time of darkness, when one's view is blurred and it is hard to distinguish shapes and colors. Likewise, the inner meaning of night is *hester*, a state in which G-dliness, the inner truth of the world, is imperceptible and blurred.

The Seder night is "this night." On the night of *yetzias Mitzrayim*, the concealed truth of the world, or the night of the world, became so clear and visible, that it could almost be pointed to with a finger: "Look! Everything is G-dliness! Here is the Creator Who runs the whole world!" In the Haggadah, we read the *passuk*, "And I will go through the land of *Mitzrayim* on this night and I will strike every firstborn... I, Hashem" (*Bo* 12:12), on which Chazal comment, "I and not an angel; I and not a *saraph*, I — Hashem, I and no other." At *makkas bechoros*, the Jews were spiritually redeemed from the impurity of *Mitzrayim*. Then it was revealed to the world that "I — Hashem" — I control the world, I and no other — without any blurring or doubt, leaving no option to ascribe any power in the world to other intermediaries. The Haggadah comments on the words "*bemora gadol* — with great fear": This was the revelation of the *Shechinah*. On *this night*, the

Shechinah — Hashem's presence — was revealed and evident to all (*Zohar*, *Parshas Bo* 38).

45 Dovid Hamelech writes in *Tehillim* that Hashem knows everything and that no one can hide from Him, ever and anywhere: "Even darkness will not be dark for You and night will be bright as day; as darkness, so is the light" (*Tehillim* 139). The inner meaning of this *passuk* is that even the most innate, most spiritual level of this world that is concealed from us as if under the cover of night, is in fact a plain, tangible, and indisputable reality, "bright as day."